

УДК 811.161.2

Л.В. РЯБЕЦЬ, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу діалектології,
Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: riabetslv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4829-715X>

Л.Я. КОЛЕСНИК, кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу діалектології,
Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: nezabydka.86@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДІАЛЕКТ: СТАТУС, ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПРАГМАТИКА»

Народне мовлення як одна з форм буття мови завжди було в центрі уваги лінгвістів: воно засвідчує природне функціонування мови, зберігає інформацію про її динаміку, є основою і джерелом розвитку літературної мови. Діалекти були й залишаються надійною інформаційною базою для з'ясування складних питань у галузі історії мови, етнографії, археології та культури загалом.

В останні десятиліття стала помітною зміна у ставленні суспільства до народної мови й до науки, яка її вивчає, — діалектології. Відчувається загальне позитивне сприймання діалектів як джерела поповнення та розвитку національної мови, зокрема в її художньому вияві; розуміння науковцями значення діалектних свідчень для формування і розвитку літературного стандарту, пізнання історії мови та етнопсихології; розширення кола науковців-діалектологів, географії і проблематики досліджень, відкриття нових багатих скарбів (насамперед словникових) української мови в її просторовому вияві. Період к. ХХ — п. ХХІ ст. позначений активізацією діалектологічних досліджень по всій Україні. З упевненістю можна сказати, що велика заслуга в цьому, як і в зміні ставлення до діалектології як окремої мовознавчої галузі, належить координаторові діалектологічних

Цитування: Рябець Л.В., Колесник Л.Я. Міжнародна наукова конференція «Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика». *Українська мова*. 2021. № 1 (77). С. 133—138.

досліджень в Україні — відділові діалектології Інституту української мови НАН України. Свого часу особливу роль у розгортанні досліджень діалектного мовлення відіграли діалектологічні наради (від 1947 р. до 1977 р. їх відбулося чотирнадцять), на яких представники академічної науки та діалектологи провідних закладів вищої освіти з усіх куточків України обговорювали нові форми фіксації та інтерпретації діалектного матеріалу, методики та прийоми його опису, пояснення окремих діалектних явищ тощо.

Відділ діалектології Інституту української мови НАН України продовжує традицію організації наукових зустрічей діалектологів: 26–27 листопада 2020 р. в онлайн режимі на платформі Google Meet відбулася Міжнародна наукова конференція *«Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика»*. У заході взяли участь діалектологи з провідних закладів вищої освіти України (Вінниці, Глухова, Житомира, Івано-Франківська, Ізмаїла, Кам'янець-Подільського, Києва, Луцька, Львова, Слов'янська, Старобільська, Сум, Ужгорода, Умані, Черкас, Чернівців) та науково-освітніх установ Польщі, Білорусі та Росії.

Відкрив конференцію директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук, професор **Павло Юхимович Гриценко**.

Конференція тривала два дні й мала широку проблематику: з'ясування природи діалектних явищ, динаміка діалектів, взаємозв'язок діалектів і літературної мови, значення діалектів в історії української мови, існування діалектів в умовах глобалізації; втягування діалектних елементів у художній дискурс тощо. Під час пленарних та двох секційних засідань виголошено 43 доповіді.

На пленарному засіданні обговорено питання з'ясування сутності діалектних явищ у сучасному лінгвістичному просторі (**П.Ю. Гриценко** (Київ) *«Діалектологічні знання в сучасному лінгвістичному просторі»*), окреслено сьогодення української діалектології та перспективи розвитку окремих її напрямів (**Л.В. Рябець** (Київ) *«Сьогодення української діалектології: візія перспективи»*). Польські колеги поділилися досвідом із дослідження запозичень на широкому слов'янському тлі (**Я. Сятковський, Д. Рембішевська** (Варшава, Польща) *«Rodzime czy ruskie? Rozważania o wyrazach przynukać i przynuka w kontekście problematyki zapożyczeń i nawiązań»*) та підняли актуальну й дискусійну тему вивчення діалектів в умовах глобалізації (**Є. Сиротюк** (Познань, Польща) *«Czy gwary podlegają globalizacji?»*), можливості використання Інтернету в діалектологічних студіях, адже потреби часу вимагають нових підходів до формування, збереження та удосконалення для користувачів емпіричної бази досліджень (**Б. Осовський** (Познань, Польща) *«Czy gwary można badać przez Internet»*). **О.В. Тер-Аванесова** (Москва, Росія) свою доповідь *«От диалекта к региолекту: опыты изучения утраты диалектных особенностей на материале русских народных говоров»* присвятила проблемі дослідження динаміки говірок, переходу від діалекту до региолекту.

Свої наукові розвідки дослідники представили під час роботи двох секцій. Учені змогли зреалізувати різноаспектні підходи в діалектологіч-

них дослідженнях та вияскравили низку важливих і актуальних проблем сучасної діалектології.

У виголошених доповідях зацентровано на необхідності системного опису говірок (**Л.В. Леванцевич** (Брест, Білорусь) «*Гаворкі Іванаўшчыны ў сістэме беларускай мовы*») та з'ясуванні відношення діалектної мови до літературного стандарту (**Л.Я. Колеснік** (Київ) «*Покутські говірки на тлі літературного стандарту*»).

Окремий блок доповідей було присвячено дослідженню діалектних явищ, зафіксованих у пам'ятках української та інших слов'янських мов (**В.М. Мойсієнко** (Житомир) «*Діалектні явища в пам'ятках церковнослов'янської мови української редакції XI—XIV ст.*»; **М. Травінська** (Варшава — Познань, Польща) «*Średniowieczne księgi sądowe w nowej perspektywie badawczej*»), просторової інтерпретації мовного матеріалу пам'яток (**Н.В. Багнюк** (Львів) «*Лінгвогеографічна інтерпретація мовного матеріалу писемної пам'ятки*»).

Діалектологи не оминули увагою і проблеми вивчення динаміки діалектів, зокрема змінності однієї говірки як системи (**Д.А. Марєєв** (Глухів) «*Про зміни в говірці с. Мрин Носівського району Чернігівської області: кінець XIX — початок XXI ст.*»), широкого й активного використання діалектної лексики в сучасній українській мові (**С.П. Бибик** (Київ) «*Актуалізація діалектизмів і сучасний глобалізаційний дискурс*»).

Учені проаналізували особливості презентації різноманітного діалектного матеріалу в уже виданих (**А.Ю. Ганджа** (Київ) «*Специфіка лексикографічної репрезентації українських діалектних фразеологізмів із демінутивами та аугментативами*»; **К. Заглоба** (Познань, Польща) «*Reprezentacja części tomy w "Wielkopolskich Słownikach Regionalnych"*») і запланованих до видання лексикографічних працях (**О.М. Холодъон** (Київ) «*Ідеографічне опрацювання дієслівної лексики Східного Полісся*»).

У представлених розвідках було докладно схарактеризовано особливості структури діалектних текстів (**К.Д. Глуховцева** (Старобільськ) «*Закономірності формування діалектного тексту (на матеріалі українських східнословобжанських говірок)*») і можливості їх подальшого опрацювання (**Г.І. Мартинова, Т.В. Щербина** (Черкаси) «*Діалектний текст як джерело діалектного словника*»).

Одним із важливих питань, обговорених на цьому науковому заході, стало дослідження діалектних явищ у лінгвогеографічній проєкції за допомогою уже створених фундаментальних праць, зокрема опублікованих томів Загальнослов'янського лінгвістичного атласу (**Т.В. Шалаєва** (Москва, Росія) «*Лингвогеографические сведения и этимология славянских глаголов со значением 'заикаться'*»), поглиблення методики й практики створення регіональних атласів і картографування говірок (**А.О. Колесников** (Ізмаїл) «*Проблеми картографування українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю: минуле, сьогодення, перспективи*»).

На конференції було виголошено низку доповідей із діалектної фразеології (**Н.Д. Коваленко** (Кам'янець-Подільський) «*Фраземи у мовній*

свідомості носіїв українських говірок»; **Н.Ф. Венжирович** (Ужгород) «Діалекти як емпірична база для дослідження фраземіки»; **М.Я. Фенко** (Луцьк) «Синергія фразеології Західного Полісся»), поставлено питання її лінгвогеографічної інтерпретації (**З.С. Мацюк** (Луцьк) «Лінгвогеографічний опис західнополіської фразеології»).

На необхідності залучення фольклорних та етнографічних матеріалів до діалектологічних досліджень наголосила **М.М. Ткачук** (Київ) «Фольклорно-етнографічні джерела в діалектологічних дослідженнях: евристичний потенціал»). Можливість використання найрізноманітніших джерел у діалектологічних студіях, зокрема й регіональних періодичних видань, проілюстровано в доповіді **М. Сурми** (Познань, Польща) «Reklamy w "Przeglądzie Stolarskim"»).

Важливе місце посіли розвідки, присвячені описові діалектної мовної картини світу (**Г.І. Гримашевич** (Житомир) «Картина світу поліщука крізь призму діалектного тексту»; **А.А. Плечко** (Житомир) «Невербальні одиниці плану змісту середньополіських вірувань про небесні світила»); особливостям сприйняття та лінгвальної інтерпретації мовцями з різних теренів України загальних філософських категорій (**Т.О. Ястремська** (Львів) «Сегментація семантичного простору концептів верх / низ у говорах української мови»; **В.Р. Розумна** (Київ) «Опозиція "свій-чужий" у середньонадніпрянських говірках»).

Вплив мовного довкілля на формування ідіостилю письменників проаналізовано в дослідженнях **Б.О. Коваленка** (Кам'янець-Подільський) «Локальна мовна матриця в рукописах М. Коцюбинського» та **Ю.М. Руснак** (Чернівці) «Діалектні явища мовостилу Ольги Кобилянської в когнітивній парадигмі дослідження». **М.С. Делюсто** (Ізмаїл) описала свідоме використання особливостей діалектної мови, зокрема фонетичних і граматичних рис однієї української південнобессарабської говірки, у сучасній художній словесній творчості («Українська південнобессарабська говірка у світлі художнього тексту»).

Найбільшу кількість доповідей було присвячено дослідженню лексики українських говірок, що проявилось у спостереженні над окремими тематичними групами: назвами хвороб (**Ю. Кобус** (Познань, Польща) «Nazwy chorób zwierząt gospodarskich dawniej i dziś w języku mieszkańców okolic Pobiedzisk w środkowej Wielkopolsce»); назвами дітей (**Т.М. Тищенко** (Умань) «Назви дітей у східнополіських говірках»); назвами українських традиційних страв (**О.І. Котяхи** (Київ) «Номінація традиційної кулінарії в поліській говірці с. Залужжя»); назвами хліба (**І.В. Гороф'янюк** (Вінниця) «Назви хліба та його частин у центральноподільських говірках»); номінаціями народних свят зимового циклу (**М.В. Бігусяк** (Івано-Франківськ) «Номінації календарно-обрядових свят у говірках Прикарпаття»); географічних діалектних назв (**І.В. Задорожня** (Київ) «Лексико-семантична група назв позитивного рельєфу в говірках Лівобережної Черкащини»); назв побутових реалій (**О.В. Юсікова** (Київ) «Назви їжі, одягу та взуття в лексичній системі гуцульської говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області»).

Низка представлених на конференції розвідок стосувалася проблем діалектної номінації: її способів (**Я.О. Литвиненко** (Суми) «Способи номінації птахів за статтю в орнітолексичі східнополіського діалекту»), вторинного номінування (**Г.В. Шкурко** (Ужгород) «Вторинна номінація як спосіб творення назв транспорту та комунікацій в українських говорах Закарпаття»; **М.В. Поістогова** (Київ) «Демінутивність і релятивність у вторинних діалектних номенах»).

Дослідження окремих діалектних явищ різних мовних рівнів у діалектному мовленні представлене в кількох доповідях: **М.М. Толстая** (Москва, Росія) «Карпатоукраїнський плюсквамперфект: к описанию диалектных различий»; **С.Л. Ніколаєв, М. Капраль** (Москва, Росія) «Заметки о подударном вокализме говора с. Великие Лазы Ужгородского р-на Закарпатской обл.»; **Г.В. Сікора** (Київ) «Ікання як особливість сучасного львівського койне». Цікаво й докладно проаналізовано досі маловивчені сфери — інтонацію (**Н.С. Вербич** (Київ) «Інтонація українського літературного та діалектного мовлення: до проблеми зіставного вивчення») та наголошування українського діалектного мовлення (**Г.С. Кобирилка** (Київ) «Українське діалектне наголошування в східнослов'янському контексті»).

Науковці торкнулися актуальної проблеми залучення до діалектологічних студій молоді, зокрема зацікавлених учнів і студентів (**Л.М. Тищенко, Л.В. Сегін** (Слов'янськ) «Форми залучення учнів-слухачів МАН до збирання й дослідження діалектів»), а також необхідності популяризації в суспільстві українських говірок та результатів їх вивчення: **Н.О. Руснак** (Чернівці) презентувала науково-популярне видання «Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області» (Серія «Мовні скарби Буковини») (Чернівці, 2019).

Виголошені доповіді викликали жваве обговорення на пленарних і секційних засіданнях. Під час дискусій вдалося привернути увагу до результатів діяльності діалектологічних центрів в Україні та обговорити проблеми викладання курсу діалектології у закладах вищої освіти в умовах викликів сьогодення.

Різноманіття проблем, порушених у доповідях представників української, білоруської, польської та російської лінгвістичних шкіл, засвідчило високий рівень зацікавлення славістів питаннями розвитку діалектології як окремої мовознавчої галузі. Окреслено шляхи й методи наповнення емпіричної бази діалектології, наголошено на необхідності употужнення діалектологічних досліджень у закладах вищої освіти та діалектологічних центрах у різних куточках України. У цій потребі переконують сучасні мовознавчі студії, зокрема масштабний міжнародний науковий проєкт Загальнослов'янський лінгвістичний атлас, який виконує Міжнародна комісія при Міжнародному комітеті славістів (серед учасників конференції були виконавці цього проєкту з України, Польщі, Росії), який оприявнює зв'язки різних слов'янських мов.

Учасники конференції підтримали думку про те, що серед найважливіших завдань, які стоять сьогодні перед діалектологами, є розширення

форматів удоступнення діалектної інформації та створення реєстрів діалектних явищ, оскільки чимало говіркових рис залишається поза увагою науковців, що зумовлено традиційною проблематикою діалектологічних студій у національних лінгвістичних школах.

Міжнародний рівень цього наукового заходу забезпечив виявлення надійних мовних фактів для діалектологічних, етнографічних та фольклористичних студій, які можуть бути використані вченими у міждисциплінарних дослідженнях. Такі наукові зустрічі допомагають зрозуміти значення української діалектології для розвитку й функціонування української літературної мови, історії української мови, загального мовознавства. Конференція засвідчила, що Інститут української мови НАН України продовжує інтегрувати сили українських лінгвістів у розвиток українського й слов'янського мовознавства.

Матеріали Міжнародної наукової конференції «*Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика*» будуть опубліковані в збірнику статей у серії «Діалекти в синхронії та діахронії».

Наукову хроніку отримано 04.02.2021

Liudmyla Riabets, PhD in Philology,
Senior Researcher of the Department of Dialectology,
Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: riabetslv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4829-715X>

Liudmyla Kolesnik, PhD in Philology,
Researcher of the Department of Dialectology,
Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: nezabydka.86@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

INTERNATIONAL SCHOLARLY CONFERENCE
“DIALECT: STATUS, HEURISTIC POTENTIAL, PRAGMATICS”